

A szuloki öreg tölgyek

amiről ezek az óriásfák még beszélni tudnak

A szigorú kritikusok írásom címéért bizonyára megrónak, hiszen a fák nem hallanak, nem látnak, nincs számuk, így beszélni sem tudnak. Azonban az idős fákkal kapcsolatos szemléletmódunkban olykor rájuk ruházzuk ezt a sajátos emberi képességet. Jó példáját olvashatjuk ennek a felfogásnak *Balogh András* Magyarország nevezetes fájáról írt kitűnő rajzos könyvében, amelyben a szerző a következőképpen nyilatkozik: „Az a bizonyos **ha ez a fa beszélni tudna** kifejezés, amit gyakran hallunk öreg fák alatt álló turistáktól, kulturális igény kifejezője; annak az igénynek a megnyilatkozása, hogy egy fa alakjában valaki igyekszik megkeresni a múltját, s tekintve, hogy nagy távlatokról van szó, nem csak a fa múltját, de saját hazájának és nemzetének történelmi múltját is.” – Valóban, ha vallatjuk őket sok mindent elárulnak, ami már a feledés homályába veszett.

Az öreg fákkal kapcsolatos gondolataim leírására *Schmidt Antal* és *dr. Nebojszki László*: Famatuzsálemek környezetünkben (Bajai Honpolgár, 2006 február) című írása ösztönzött, ugyanis a szerzők említést tettek az Alsó-Duna-ártér legnagyobb tölgyeiről. A Címerfok mellett álló szokatlan méretű öreg fák régi ismerőseim, az ártér elég félreeső zugában állnak. Írásom célja felhívni rájuk a figyelmet.

A lelőhelyükkel kapcsolatban érdemes némi pontosítást tenni. Először *Balogh András* fent említett könyvében (1968-as kiadás) a 98. oldalon tesz említést e két védett fáról, tévesen a rezéti erdőt jelöli meg lelőhelyként. Hibásnak tartom az olyan későbbi közléseket is, mint Gemenc (Gemenci erdő), ugyanis Gemenc a szóban forgó tölgyektől meglehetősen távol, fent a Sió torkolatánál található. Az említett tölgyek valójában Bába község határának legészakibb csücskén, Szulok néven ismert területen állnak. Ez a hely Baja és Bába közt félúton a Sárosparhoz van közel, lelőhelyük pár lépésre a megyehatártól, már Tolna megye területén fekszik. Könnyen megtalálhatók, ha a Duna-védgáton dél felé haladunk, a pörbolyi gátórháztól 2 km-re, ott ahol a védgát éles kanyarral nyugati irányba fordul, a töltéstől mintegy 50 m-re állnak. Messziről feltűnik a két faóriás egy nyárfaültetvény szélén. A nagyobbik fa

1992-ben mért törzskerülete 630 cm (*Bartha Dénes*), a 9 évvel később mért törzskerület 691 cm (*Pósfai György*). A másik, a felvételen szereplő fa törzskerülete mintegy 15 cm-rel kisebb.

A fák lelőhelye közelében cseperedtem fel, amit róluk és a környezetükről tudok, az alábbiakban kívánom közreadni.

Erdészszemmel megállapítható, hogy ezek a fák fiatal korukban és életük jelentős részében szabad állásban nőttek. A szokatlanul vastag törzsátmérő is ezt a feltételezést támasztja alá,

A páros északi tagja az 1950-es évek közepén.

ugyanis az ilyen 600-as törzskörméretű idős tölgyek többnyire lelelőkön, főúri parkokban, temetőekben fordulnak elő. Az erőteljes törzsgyarapodást egyrészt a szabad állásban kifejlődött terebélyes korona segíti elő, másrészt az a körülmény, hogy az állománytól elkülönülten, izoláltan álló fákat a lombrágó rovarok hernyói alig károsítják, így a lombkárosítás következtében fellépő növedékvesztés náluk nem jelentős. Később kialakult ugyan a szóban forgó fák körül egy zárt faállomány, de ez a már uralkodó helyzetű tölgyek életműködését jelentősen nem befolyásolta.

A fák korát illetően nincs megbízható adatunk. Koruk ugyan még nem matuzsálemi, de méreteik tekintetében a hazai tölgyek közt élmezőnyben vannak. A múlt század 30-as éveiben az er-

dések 100-150 évesre becsülték őket. Az erdőt látogató környékbeli lakosok Mária Terézia tölgyeiként emlegették e fákat. Eredetüket tekintve szájhagyomány nem maradt fenn, azt, hogy a Mária Terézia név miként ragadt rájuk csak találgatni lehet. Az elnevezés a királynő iránti tiszteletre utalhat, ő volt az első uralkodó a magyar trónon, aki emberi érzéssel fordult az akkor még jobbágy-sorsban sínylő magyar paraszt felé. Egyébként az erdő rész, ahol a fák állnak a Mária Teréziáról elnevezett egykori közalapítvány területén található. Nagy a valószínűsége annak, hogy elnevezésük ezzel a körülménnyel van kapcsolatban. Ha Mária Terézia uralkodása alatt (1740-1780) már léteztek, akkor a koruk 250 év körül van. Növekedésük és méreteik alapján taksálva, ha az adott körülmények közt a reálisnak tekinthető 3,5 mm-es átlagos évgűrű-szélességgel számolunk, a fák kora 250-300 évre tehető.

A kor mérlegetése kapcsán érdemes visszatekintnünk arra, hogy milyen is lehetett az a mintegy hat emberöltőnyi időszak, amelyet ezek a faóriások megélték.

A Duna árterületét képező, Tolnától Bátáig terjedő Sárköz – ahol a fák találhatóak – hazánk egyik sajátos tájegysége; holtágak, feltöltődő tómedrek, víz-állásos laposok és az árvízszintből bizonyos fokig kiemelkedő göröndök jellemzik. Természeti adottságokban gazdag táj, növénytakaróját erdők, rétek, sásos ingoványok teszik változatosabbá. A honfoglaló magyarok a Sárközt hamar birtokba vették. A széles ártér egésze a Sárköz népe által hasznosított terület volt. A fő megélhetési forrást a jászágartartás képezte, de a térség magasabb szintjein szántóföldi növénytermesztés is folyt. A vizeknek a mai ember számára elképzelhetetlen halgazdagsága nagyban hozzájárult a lakosság élelmezéséhez. (A vadászat a pórnép számára már akkor sem jelentett élelemszerzési lehetőséget.) A Sárköz egész területét keskenyebb vagy szélesebb szekérutak hálózta be. Ez azért érdekes számunkra, mert a szuloki tölgyek lelőhelye egy a múltban viszonylag forgalmas közlekedési csomópont mellett található. Ugyanis itt haladt el egy észak-déli irányú útvonal, ami Nagyrezéttel és az északabbra fekvő részeket kötötte össze a bátai révvel és ezt itt keresztelte egy nagyjából kelet-nyugati útvonal, amely a bajai révet kötötte össze Bátával, illetve haladt tovább Dunaszekcső irányába. Az ártéren kialakult közleke-

Ugyanennek a fának a törzse 1976 nyarán.

déssel kapcsolatban ismeretes, hogy a főbb útvonalak mentén őrházak, csőszházak tartották szemmel a forgalmat. Bár nyoma nincs, de szinte biztosra vehető, hogy ezen a forgalmas helyen állt valamilyen őrház, ami azért is valószínű mivel ez a keresztezési pont az egykori Kalocsai Érsekuraldomlás és a Mária Teréziáról elnevezett Közalapítvány határánál van, ami egyben megyehatár is. Az őrházakhoz gazdasági udvar is tartozott, ugyanis az akkori uradalmak az öröknek pénzbeli juttatást nem adtak, hanem lehetővé tették számukra az uradalom területén a gazdálkodást. A megélhetés fő forrása a szarvasmarhatartás volt. A legelőkön, az őrházak körül, a delelő marhák számára árnyékos adó fákat hagytak meg vagy telepítettek. Feltehető, hogy ezek a fák is ilyen körülmények közt nőttek fel és értek el jelentős kort. Gazdasági tevékenység nyomaikat őrzi a közeli Címerfok (régén Zimmer-fok) is, amely kétségkívül emberi létesítmény.

A Duna szabályozása és a Sárköz vízrendezése során az ősi kép alaposan megváltozott. Az 1870-es 80-as években megépített védgát az eredeti árteret két részre osztotta, egyrészt a Duna és a védgát közötti hullámtérre, másrészt a védgáton kívüli ármentett területre. A folyamszabályozás után az ártér élete megváltozott. A védgátak közé szorított folyó magasabb árvizeinek tetőzési szintje lényegesen megemelkedett, így a szántó-földi művelés kiszorult a hullámtérről. (Hogy ilyenek voltak, arról a mostani hullámtéren belül található árvízvédelmi töltésmaradványok tanúskodnak.) A szóban forgó helyre különösen érvényes ez a feltételezés, mivel az árvízvédelmi

töltés itt közel került a Dunához, az átlagosan 6-7 km szélességű jobboldali hullámtér alig egy kilométeresre szűkül, emiatt árvíz esetén ezen a részen erős áramlás lép fel, csőszházat már fenntartani nem lehetett. Egy esetleges emberi szálláshely maradványait az árvizek maradvék nélkül eltakarították, a tölgyek azonban maradtak. A sárközi lakosság által, akiknek a zöme 1-2 holdas kisparaszt volt, gyakorolt szálastakarmány begyűjtés, nyári legelők használata, tűzifa, épületfa és szerszámfa, kenyérsütéshez rőzse stb. beszerzése a hullámtérről a vízrendezés után is tovább folytatódott. Ezeket a használati lehetőségeket szokásjog, szolgálmi jog, részes munka, ritkán pénzbeli térítés alapján gyakorolták az uradalom területén. A szóban forgó terület és Alsópörboly Bába község életéhez tartozott. Az erdőt a vadászati idény (VIII.20–IX.30) kivételével szabadon látogathatták a környékbeli lakosok. A tölgyeket, mivel egy viszonylag forgalmas út mellett álltak, a helyi lakosság ismerte. Ez az állapot a II. világháborúig tartott. A XX. század közepe ezen a téren is jelentős változásokat hozott. Az erdőt 1945-ben államosították, majd az Alsó-Duna-ártéri erdő a következő évben kormány-vadászterületté lépett elő. Ettől az időtől kezdve a bátai paraszt már nemkívánatos vendég volt az állami erdőgazdaság területén. Néhány év múlva termelőszövetkezetbe terelték a népet, így a környező lakosság életmódja gyökeresen megváltozott. A papírforma szerint ösznépi tulajdonba került Duna menti erdőkből a helyi lakosságot kitiltották. (A bejárati utaknál ott díszelgett a tábla: Belépni tilos és életveszélyes.) A szuloki tölgyek életét ezek a változások

ugyan nem zavarták, de ismertségük a védetté nyilvánításukig szűk körre korlátozódott. A régi ártéri szokásokat olvasván felvetődhet a kérdés, hogy a meglehetősen gyakori emberi jelenlét nyilván zavarta a vadállományt. Ez nem volt jelentős zavaró tényező, mert az erdőt látogató ember nappal mozgott, a vad meg éjjel. Bizonyosságul hadt említsem meg, hogy olyan népes szarvasállomány, mint amilyen a 30-as évek közepén létezett, valószínűleg azóta sem volt. (Ehhez hozzájárult egy közel két évtizedes, nagyobb árvizektől mentes, száraz periódus is.)

Az 50-es években köszöntem el az ártérről, akkor a fák még életerejük teljében voltak. A szekérúthoz közelebb állónak egyik messze kinyúló ágát ugyan letörte egy vihar, de egyéb sérülés nem látott rajtuk. A letört, bekorhadó ágcsont nyaranta otthont adott egy népes lódarázs-kolóniának. Ezek a nagy testű, korántsem barátságos rovarok növelték a nekik otthont adó fa tekintélyét. Messze elkerülvén szülőföldemtől csak negyedszázaddal később láttam ismét őket, akkor már a lombritkulás jelei mutatkoztak és az egyik fa töve, a talajfelszínhez közel, beodvasodott, a törzsön korhadó ágcsontok ültek. Később arról értesültem, hogy a csúcsszáradás is fellépett náluk. A fák hátralevő évtizedei nyilván meg vannak számlálva. Tisztes koruk miatt egyre ritkábban hullatják makkjukat. Egy-egy koca malacaival, ősz táján, bizonyára még felkeresi őket, hisz az ősi ártéri erdőt felváltó nyárfaültetvényekben már alig akad keresnivalójuk.

A faóriások egyre fogynak. Éppen e tanulmány írása közben hallottam a hírt, hogy az ország legnagyobb tölgyfáját, a zsenyei tölgyet, egy vihar kettétörte és kidöntötte. A hazánkban található óriástölgyek a kocsányos tölgy alakköréből kerülnek ki. A körülményesen nevelhető és telepíthető, lassú növekedésű kocsányos tölgygel a rentabilitásra törekvő erdőgazdaság nem foglalkozik, állományai fogynak, a magános fák pusztulnak. Tartok tőle, hogy századunk végére a kocsányos tölgy már a veszélyeztetett fajok listájára kerül, ami addigra feltehetően hosszú lesz. Óvjuk őket és az életterületüket, mert csak századok teremhetnek ismét ilyen faóriásokat.

Kép és szöveg: **Dr. Vancsura Rudolf**

Hirdessen az Erdészeti Lapokban!